

УДК 81'36=811.133.1

І. О. Гунчик – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри романських та класичних мов Волинського національного університету імені Лесі Українки;
М. В. Гунчик – асистент кафедри романських та класичних мов Волинського національного університету імені Лесі Українки

Ідеографічні тенденції розвитку французького алфавіту

Роботу виконано на кафедрі романських та класичних мов ВНУ імені Лесі Українки

У статті проаналізовано літери французького алфавіту. Досліджено їх ідеографічний характер, як символічних знаків в організації системи французького письма.

Ключові слова: алфавіт, літерний знак, графема, ідеографія, отвір, відкритий знак, ієрогліф, вертикальна лінія, горизонтальна лінія, коло.

Гунчик И. А., Гунчик М. В. Идеографические тенденции развития французского алфавита. В статье анализируются буквы французского алфавита. Исследуется их идеографический характер как символических знаков организации системы французского письма.

Ключевые слова: алфавит, буквенный знак, графема, идеография, отверстие, открытый знак, иероглиф, вертикальная линия, горизонтальная линия, круг.

Guntchyk I. O., Guntchyk M. V. Ideological Tendencies of the French Alphabet Development. The Article analyzes the letters of the French alphabet. Their ideographical character is investigated like the symbolic signs in the organization of the French writing system.

Key words: alphabet, letter marker, grapheme, ideography, opening, open marker, hieroglyph, vertical line, horizontal line, circle.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні система французького письма постійно збагачується різноманітними графемами й орфограмами. Спочатку двадцять три літери латинського алфавіту повністю забезпечували фонографічні потреби французької мови. Сучасний графічний інвентар охоплює значну кількість літерних і нелітерних знаків, прості букви-монограми, різні літерні сполучення, які відповідають певній фонемі (диграми, триграми, тетраграми, піктограми, амфіграми (суб- і супграфемні орфограми), літерні фонограми й афонограми, іллетрограми, пунктуаційні знаки, ідеографічні, ієрогліфічні, символічні й піктографічні елементи. Цей процес веде до поширення знань, змін, постійного перетворення алфавіту.

Досить плідним є дослідження вітчизняних та зарубіжних мовознавців, які займалися розробкою питань теорії письма: Т. А. Амірова, Л. Г. Веденіна, Т. Ганская, А. А. Реформатський, N. Catach, A. Frutiger. Такі лінгвісти як Г. Г. Крючков, Л. Ю. Єрмоленко, О. А. Лабенко, В. М. Мазниченко, А. В. Новикова, Н. В. Олійник, Л. В. Сидельникова, І. В. Ситдикова, О. Д. Федченко, які досліджували письмо французької мови. Значна кількість наукових робіт із цієї тематики, що з'явилася останнім часом, не вичерпує можливостей дослідження сучасного французького письма, зокрема його алфавіту.

Актуальність теми нашої статті зумовлена зростанням дослідницького інтересу до французького алфавіту, викликаного появою нових підходів до його вивчення, а саме з позиції ідеографії. Більшість учених трактують французьке письмо однобоко, тобто як засіб фіксації мовлення людини, і, зокрема, французький алфавіт – як систему знаків для позначення звуків, фонем.

Мета статті – вивчення проблеми ідеографії в письмі та застосування цієї проблематики до французького алфавіту, зокрема кожної його літери. У статті ми намагалися розв'язати низку завдань: знайти закономірність у формуванні слів, використовуючи отримані висновки щодо ідеографічного характеру французького алфавіту; декодувати літери алфавіту як символічні ідеографічні знаки.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі проаналізувати французький алфавіт, зокрема його літери, з погляду ідеографії як символічні знаки.

© Гунчик І. О., Гунчик М. В., 2010

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Уперше існування в розвиненій системі письма трьох рівнів її організації – алфавіту, графіки та орфографії – визначив відомий лінгвіст Бодуен де Куртене [4]. Літери, які ми використовуємо сьогодні, пов'язані, часто без нашого усвідомлення цього факту, із найдавнішими написаннями, накресленнями. Так, як наші обличчя подібні на обличчя наших предків, так і літери змодельовані за принципом схожості на їхніх попередників. Їхній зовнішній вигляд є результатом тривалої передачі [7].

Будучи основою маленького собаки @ із нашої електронної пошти, вона святкує свої п'ять тисяч років. Наша **n** була колись маленькою змією, яку зображували тисячі уважних писарів. І тепер ми йдемо тим же шляхом. Наполегливо намагаючись розшифрувати стародавні написи на стінах, які ми вважаємо чужими, незнайомими для нас самих, невтомно шукаючи в цих написах зміст (“нерозшифроване письмо”, “невідомі мови”), ми навіть не думаємо звернутися до того, що виходить із-під нашого пера.

Літери, які ми пишемо щоденно, є сьогоднішнім станом постійної метаморфози. Народжені на початку цивілізації, вони зазнавали значних змін протягом століть. Людина, винайшовши та сформувавши цей чудовий інструмент, продовжує, покоління від покоління, надавати йому форми й безперервно вдосконалювати його для того, щоб форма якнайкраще відповідала функціям, одягаючи й роздягаючи голосні та приголосні, ущільнюючи їх в абрєвіатури й із ризиком зробити їх нечитабельними, об'єднуючи зв'язками, прикрашаючи діактричними знаками, оточуючи комами, тире, дужками, намагаючись досягти гармонії між користю літери та її красою, між чіткістю й естетикою, між прагненням очевидного та бажанням таємниці.

Для обчислювання площ та об'ємів у геометрії математики встановили теорію, за якою будь-які тіла й форми можна поділити на групи [8].

Предмет або об'єм, поверхня якого може бути розгорнута в одну площину, належить до груп “нуль”. Отже, усі куби, сфери, кулі або навіть яблука належать до групи “нуль”.

Шина або кружка із ручкою навпаки представляють розірвані поверхні через отвір, що робить математичні підрахунки складнішими. Тіла, що мають одне переривання поверхні (один отвір), складають топологічну групу “один”; тіла із двома й більше перериваннями (отворами) – у групі “два”, “три” або “n” [6].

Ми намагалися зробити аналогічну спробу для графічних знаків: знаки відкриті будуть класифіковані в групу “нуль”. Група “один” включатиме всі знаки, які мають одну описану (закриту) поверхню. Знаки складніші належатимуть до групи “два”.

Цікаво проаналізувати літери-знаки алфавіту згідно з цими критеріями. У нашій роботі ми вивчали лише великі друковані літери, оскільки прописні мають досить суб'єктивний характер, адже манера письма в кожної людини різна й залежить від багатьох чинників, таких, наприклад, як психологічні, вікові особливості, але це вже питання каліграфії та графології.

Отже, склавши цю таблицю, ми дійшли висновку, що більшість друкованих великих літер-знаків французького алфавіту належить до групи “нуль”, з огляду на те, що вони не місять замкненого простору. Тільки шість знаків належить до групи “один”, оскільки вони мають один отвір. І лише “В” належить до групи “два”, оскільки містить два отвори.

Отже, можна зробити висновок, що фонетичні знаки абстрагувалися поступово від таких образних знаків, як ієрогліфи, для прикладу, тобто вони були “відкритими”, щоб краще адаптуватися до основи-пергаменту або паперу. У процесі написання не повинно було бути занадто багато ізольованих білих проміжків, а лише “писані” слова (цілісності), “лінії письма” та “писані сторінки” (заповнені), де індивідуальний знак виключався, щоб не переривати потік думки [1].

Показовим у нашому дослідженні може бути слово “MOBILE” – воно включає літери-знаки, що належать до різних груп: М, І, L, Е – до групи “нуль”, О – до групи “один”, В – до групи “два”. О і В формують острівки, а інші літери пов'язані із зовнішнім простором, пристосовуються, зливаються з основою. Французький алфавіт ми проаналізували докладніше, розібравши літери-знаки на їх складові частини. Основними елементами літери-знака є коло та лінія (горизонтальна, вертикальна, похила або крива). Наприклад: “А” складається із двох похилих й однієї горизонтальної лінії, “В” – із однієї вертикальної та двох кривих, “С” – крива лінія, або ж півколо, “D” – одна вертикальна та одна крива, або ж її можна розглядати як вертикальну лінію та півколо; “Е” – одна вертикальна і три горизонтальні лінії, “F” – одна горизонтальна та дві вертикальні лінії, “G” – крива (або півколо) і

вертикаль із горизонталлю, які утворюють стрілу; “Н” – дві вертикалі і горизонталь, “Г” – вертикаль, “J” – горизонталь та крива; “К” – вертикаль та дві похилі, що, так само як і у випадку із “G”, поєднуються у вигляді стріли; “L” – горизонталь і вертикаль, що утворюють разом прямий кут; “М” – дві вертикалі із двома похилими, які, об’єднавшись, мають вигляд стріли; “N” – дві вертикалі та похила, “O” – коло, “P” – вертикаль і крива (півколо); “Q” – коло із похилою, “R” – вертикальна, крива (півколо) та похила лінії, “S” – крива, “T” – вертикаль і горизонталь; “U” – крива; “V” – дві похилі лінії у формі стріли; “W” – чотири похилі лінії, зовнішня похила паралельна відповідній внутрішній; “X” – дві перехрещені похилі, які мають вигляд хреста; “Y” – дві похилі у формі стріли та одна вертикаль; “Z” – дві горизонтальні лінії та одна похила, що їх поєднує.

Отож, лінія (вертикальна, горизонтальна, похила, крива) є фундаментальним елементом літеризації французького алфавіту. Людина завжди переміщувалася по горизонтальній поверхні. Вона розвинула свої оптичні здібності по ширині, оскільки небезпека приходила переважно збоку. Ці тисячолітні зусилля спричинили те, що наше поле зору більше простягається в горизонтальному напрямі, ніж у вертикальному. Відомо, що, на відміну від нас, птахи й риби розрізняють вертикаль і горизонталь, оскільки їхні рухи й усвідомлення небезпеки були пристосовані до їх середовища, повітря та води [3].

Із цього виходить, що оптична поведінка людини є дуже обмеженою. Оцінювання вертикалі ні в якому разі не має нічого спільного із оцінюванням горизонталі. Так, ми вважаємо вежу заввишки в 300 метрів надзвичайно високою, а така ж відстань на дорозі видається нам незначною [2].

Людина надає горизонталі абсолютно іншого значення, ніж вертикалі. Горизонталь є конкретним виміром, який вона може контролювати, підкорювати. Земля видається плоскою, ідея горизонталі є існуючим поняттям. І навпаки, усе, що падає на землю, виконує вертикальний рух і, як наслідок, представляє не щось, що є, а щось, що утворюється без активної участі людини (блискавка, дощ і навіть сонячне проміння) [5].

Людина полюбить порівнювати себе з вертикаллю, яка уявляється їй активним елементом на поверхні як символ живої істоти, що росте вгору.

Горизонталь дана, а вертикаль ще потрібно створити. Людина звикла порівнювати свою активність із пасивністю і, отже, вертикаль існує тільки порівняно з уже наявною горизонталлю. Починаючи писати, людина завжди розміщує літери на горизонтальних лініях.

На відміну від упевненості та точності, як асоціюються із горизонталлю, від похилої лінії людина відчуває деяку невпевненість. Похиле становище справді не сприймається з упевненістю, за винятком, можливо, кута в 45 градусів, який оцінюється оком із деякою точністю, оскільки він розміщений на півдорозі між горизонталлю та вертикаллю. Стрілки годинника, які поділяють день на години, слугують нам прикладом. Найважливіша позиція представлена вертикаллю тоді, коли сонце в зеніті: уранці стрілка піднімається, після обіду опускається в міру того, як наближається вечір. Визначаючи годину, людина усвідомлює, до якої міри погляд чутливий до постійно мінливого кута між стрілками, навіть на циферблатах без цифр, на яких є необхідними лише вертикальні та горизонтальні позиції.

Нам потрібно зробити такі зауваження: похила завжди оцінюється у співвідношенні з найближчою вертикаллю чи горизонталлю. Враження, яке вона справляє, змінюється залежно від відстані, на якій вона розміщена від них (тобто від ідеального кута в 45°) – якщо вона наближається до горизонталі, зростає враження підйому; якщо наближається до вертикалі, асоціюється з падінням. Спосіб читання зліва направо впливає на нашу оцінку похилої.

Говорячи про криву лінію, потрібно сказати, що біля витоків поняття кола, що є фундаментальним у житті людини, розміщені небесне склепіння та земна куля. Завжди чутлива до їх форми, людина ввела її у своє життя.

Це внутрішнє сприйняття кола приводить до поняття вічності: сонце й зорі обертаються навколо людей. Дивлячись на небо із будь-якої точки, людина завжди перебуває в центрі кола. Місце людини посередині; рід людський, без сумніву, егоцентричний. Саме тому кругла лінія пробуджує в спостерігача зовсім інше почуття, яке не справить пряма [5].

Однак сучасна людина, очевидно, почуває себе ближчою до прямої, ніж до кривої. Щоденний досвід на вулиці та від різноманітних будівель ґрунтується на двох основних принципах – горизонталь і вертикаль. Заокруглені форм звернені швидше до емоційності людини, ніж до інтелекту. Можна, однак, сказати, що людина намагається створити м’якші форми, особливо в будівництві

житла. Наша епоха є свідком спроб призвичаїти людину до нового вираження оточуючого середовища, але тільки майбутнє зможе сказати, чи почуватися воно більш захищеним, чи навпаки закритим скутим.

У колі **спостерігач** знаходить лінію вічного обертання, яка не має ні початку, ні кінця та обертається навколо чіткого, але невидимого центру. У цьому вбачається ідея плину часу, який приходить нізвідки й не має кінця [9].

Коло знаходить більше віддачі від людини, ніж будь-який інший знак. Відповідно до його властивостей кожен із нас розміщує себе зовні або всередині кола. Враження розміщення ґрунтується, очевидно, на тяжінні до центру, на пошуковій загадковій єдності життя. І навпаки, активне життя випромінює з невидимого центру назовні. Подібний процес відбувається під час завершальної фази росту, коли розвивається нове життя.

Отже, за будь-яких умов у зображенні на перший план виходить його репрезентативна функція. Будь-яка піктограма чи ідеограма, у якій сфері вона б не трапилася, виконує насамперед стилістичну функцію остенсивного означення. Так, застосування остенсивного означення в публіцистиці дає змогу звести текстовий супровід зображальної публікації до мінімуму. Отже, можна побачити, що горизонтальні лінії асоціюються з пасивністю, спокоєм, у той час як вертикальні означають активність та дію. Хвилеподібні лінії також означають дію. Три лінії, які рухаються і разом, і незалежно, нічого не створюючи, мають значення занепаду. Тільки творчий інтелект замикає простір та створює завершену фігуру. Три безтілесні лінії стають реальними об'єктами, що й символізує трикутник. Коли інтелект розбитий, лінії zakresлюють самі себе й повертаються в порожнечу. Отже, ідеограми та піктограми залежно від їхніх складових візуальних елементів можуть набувати рис "протиставлення".

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такий висновок про символічне значення літер-знаків алфавіту: А – людина; В – обмеження, рівноправність, рівновага; С – море, таємниця; D – завершеність, повнота, Бог; Е – буття, існування, життя; F – перехід від буття до не-буття, духовність; Н – жіноче начало; І – чоловік, першість; J – наближення; L – любов, ніжність, мудрість, нога; M – зв'язок; N – почуття, емоції; O – жінка, досконалість, черевце, захист; P – влада, воля; Q – втручання; R – захист; S – проблеми, заплутаність, складність; T – опора, яка захищає, хрест, релігія; U – глибина, падіння; V – перемога, прагнення до перемоги, народження; X – невідомість, знак долі; Y – роздоріжжя.

Спираючись на результати проведеного експерименту, літери-знаки можна класифікувати на моно- та полісемантичні, а також на ті, що мають позитивне або негативне значення.

Література

1. Гельб И. Дж. Опыт изучения письма / Гельб И. Дж. – М. : Высш. шк., 1982. – 366 с.
2. Истрин В. А. Возникновение и развитие письма / Истрин В. А. – М. : Наука, 1965. – 509 с.
3. Крючков Г. Г. Орфографіка сучасної французької мови / Крючков Г. Г. – Т. XIII. – К. : Наук. зап., 2004. – С. 148–159.
4. Крючков Г. Г. Современная орфография французского языка / Крючков Г. Г. – К. : Вища шк., 1987. – 183 с.
5. Моисеев А. И. Письмо и язык / А. И. Моисеев // Вопр. языкознания. – 1983. – № 6. – С. 68–72.
6. Ситдикова І. В. Проблема письма у сучасній лінгвістиці / І. В. Ситдикова // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2002. – Вип. 8. – С. 305–309.
7. Соколов Н. Н. Письмо вчера, сегодня, завтра / Соколов Н. Н. – М. : Просвещение 1989. – 141 с.
8. Язык и письмо : межвуз. сб. науч. тр. – Волгоград : ВолгГПИ, 1991. – 150 с.
9. Catach N. L'orthographe. Que sais-je? – P. : Presses Universitaires de France, 2003. – 127 p.

Статтю подано до редколегії
27.03.2010 р.